Kültür ve Turizm Bakanlığı

Marmara Üniversitesi

100. Yılında II. Meşrutiyet

Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi

Uluslararası Sempozyumu

Bildiriler

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Cemil Öztürk
Dr. Yasemin Tümer Erdem
Dr. Arzu M. Nurdoğan

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti

Marmara Üniversitesi Yayınları No: 771

100. Yılında II. Meşrutiyet

Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi

Uluslararası Sempozyumu

22-24 Ekim 2008

Bildiriler

Yapım

İbrahim Gümüş

Creavizyon İletişim Danışmanlığı

www.creavizyon.com

Grafik-Tasarım

Caner Yıldırım

Creagraf Design Studio

www.creagraf.com

Baskı Yeri ve Yılı

İstanbul, Haziran 2009

Baskı

Ebru Matbaacılık A.Ş.

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi

Atatürk Cad. No:135 İkitelli/İstanbul

+90 212 671 9370

ISBN Yayın Kodu

978-975-400-325-3

Bu kitap İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın desteğiyle hazırlanmış ve basılmıştır.

İkinci Meşrutiyet Seçimlerinde Bir Mebus Portresi: Böcüzâde Süleyman Sami ve Seçim Beyannamesi

Hasan Babacan (*)
Servet Avşar (**)

Giriş

A- Böcüzâde Süleyman Sami'nin Hayatı ve Eserleri

Böcüzâde Süleyman Sâmi'nin sülalesi yedi göbek eskiye kadar takip edildiğinde, Emir Abdullah oğlu Kadı Mehmet Efendi soyundan gelen Yeniçeri zâbiti Hüseyin Dayı'nın oğlu Hacı Hasan Başağa'dan dolayı büyük babası, Hacı Osman Ağa'nın ilk nüfus kayıtlarında, Hacı Hasan Paşa oğlu Osman olarak kaydolunmuştur[1].

Dedesinin ve sülalesi Hicri 1265 (1848) tarihine kadar Başağa'lar şöhret ve lakabıyla anılmaktaydı. Bu tarihten sonra ise, dedesinin ticaret maksadıyla Bursa'ya gidip gelirken orada gördüğü ipek böcekçiliğini öğrenerek Isparta'da öğretmeye ve yaygınlaştırmaya çalışması, bu nedenle her sene ipek böceği kozalarını getirip dağıttıkça, müşterilerin "Böcü gelmedi mi" sözleriyle tohumlarının gelip gelmediğini öğrenmek istiyorlardı. Bu sırada dedesi Hacı Osman Ağa'ya halk arasında Böcü denilmeye, dolayısıyla sülalesi de Böcüzâde'ler olarak anılmaya başlanmıştır.

Böcüzade Süleyman Sami, 1268 yılı Rebiülahirinde, yani Şubat 1852'de Isparta'da doğdu[2]. 13 yaşında iken Hafızlık ve Hüsn-i Hat diploması aldı. Rüştiye ve Medrese'de okumuştur[3]. 18 yaşına geldiğinde, 1286 senesi Şa-

(*) Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
(**) Öğr. Bnb., Silahlı Kuvvetler Bando Okulları Komutanlığı.

1 Süleyman Sami'nin babası hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Sicil-i Ahval Defterleri (DH.SAİD)*, Defter No: 31, s. 251'de, "Isparta tüccarından Hacı Hasan zâde Hacı Hüseyin Efendi ibn-i Hacı Osman'ın oğludur " şeklinde bilgi verilmektedir.

2 BOA, *DH.SAİD*, 31, s. 251. Torunu Suat Seren bu tarihi 5 Aralık 1851 olarak vermektedir. Bkz. *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, İstanbul, 1983, s. VI., İhsan Güneş de *Türk Parlamento Tarihi* adlı eserinde doğum yılını 1951 olarak vermiştir. Bkz., İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet*, C. 2, Ankara 1998, s. 435.

3 İhsan Güneş, *Aynı Eser*, C. 2, s. 435.

ban ayı sonlarında, yani 20 Kasım - 3 Aralık1869'da Rüştiye'yi bitirdikten sonra, 100 kuruş maaşla Isparta (Hamidâbad Sancağı) Tahrirat Kalemi ikinci mübeyyizliğine tayin edildi. İki sene sonra, 1288 senesi Rebiyülevvelinde (Haziran 1871) 150 kuruş maaşla İl İdare Meclisi ikinci kâtipliği ve buna ek olarak Rüştiye yazı öğretmenliğine atandı. Ardından, 1294 senesi Rebiülâhirinin 29'uncu günü (13 Nisan 1877) 475 kuruş maaşla İl İdare Meclisi'nin Birinci Katipliğine atanmış ve daha sonra adı geçen meclisin Maarif Azalığı'na getirilmiştir. Bu görevlerindeki başarılarından dolayı mükâfat olarak 1303 yılı Zilhicce ayının 29'unda (27 Eylül 1886) kendisine Üçüncü Rütbe'den maaş bağlanmıştır[4]. Süleyman Sami Bey, 1891 tarihine kadar bu görevde kaldı. 1891'de Bidayet Mahkemesi azalığına seçildi. 1893'te bu görevden ayrılarak İstanbul'a gitti.

İstanbul'da hukuk derslerine devam ederek Sorgu Yargıçlığı diplomasını aldıktan sonra tekrar Isparta'ya döndü. 1895'te Evkaf Müdürlüğü'ne üç ay sonra da Isparta Belediye Başkanlığı'na seçildi. Meşrutiyet'in ilanına kadar (1908) Belediye Başkanlığı görevini yürüttü. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra, 12 Kasım 1908'de ikinci seçmenlerden 25 oy alarak Isparta Mebusu seçilmiştir.

1912 seçimlerinde tekrar mebus olamayınca emekli oldu. Isparta'da emeklilik günlerini geçirdiği esnada kendisini okumaya, yazmaya ve ibadete adadı. Yıllardır notlar şeklinde topladığı evrak ve bilgileri birleştirerek başta *Isparta Tarihi* olmak üzere, elimizdeki eserin yazımını 24 Mayıs 1926'da tamamlamıştır.

Böcüzade Süleyman Sami 30 Mayıs 1932'de Isparta'da öldü. Ölümünden birkaç saat önce aile fertlerine, sanki ölümünün yaklaştığını anlamış gibi şu ibret verici sözleri yazmıştır:

"Ailem efradı ve gençlerine 84'üncü sal-i hayatının tamamını yaşamış bir adamın kuvve-i müfekkiresinde eser-i dürüstî kalmamış ve parmaklarında da kuvve-i kalemiye malv ve münderis olduğundan 25/27 Mayıs 1932, 30 Mayıs 1932 tarihlerinden itibaren efrad-ı ailem ve başkaları benden bir şey sormasın ve sorsalar da alacağı cevapla amel etmesin vesselam Böcüzade Süleyman Sami" [5]

Böcüzade Süleyman Sami'nin Basılmış ve Basılmamış kitapları ve çeşitli gazetelerde yayımlanan makaleleri vardır. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır:

1-*Isparta Tarihi;* Kuruluşundan Böcüzade'nin ölümüne kadar

---

[4] BOA, *DH.SAİD*, 31, s. 251.

[5] Böcüzâde Süleyman Sami, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, Birinci ve İkinci Cilt, Yay. haz: Suat Seren, İstanbul 1983, s. 278-279.

Isparta'nın, tarihi, sosyal ve kültürel yapısının anlatıldığı iki cilt kitap[6],

2-*Hatıralar*; ömrünün son günlerine kadar gördüğü, duyduğu ve başından geçen olaylar anlattığı iki cilt kitap,

3-*Üç devirde Gördüklerim*; Saltanat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde gördüğü olaylardan bahseden elimizdeki eser[7],

4-*Ahenk*[8] ve *Hizmet*[9] gazetelerinde 1897–1908 yılları arasında yazdığı çeşitli makaleler.

5-*Isparta Vilayet Gazetesi*'nde[10] yayımlanan "Şehir Mektupları" başlıklı makaleleri.

6-*Isparta Halkına Beyanname*, Mebusluğu döneminde, Isparta için Meclis'te yaptığı girişimleri açıklayan el kitabı[11]. Elimizdeki çalışma bu el kitabı esas olmak üzere hazırlanmıştır.

7-Isparta İdâdi Mektebinde verdiği konferans; Bu konferans metninde Isparta'da bilim ve kültür hayatının kısa bir tarihçesi, Isparta'nın yetiştirdiği bilim ve kültür adamları hakkında kısa bilgiler, ayrıca bu okula verdiği kitapların listesi vardır[12].

B- 1908 ve 1912 Seçimleri

İkinci Meşrutiyet ilan edildiği zaman, 1876 ve 1877'den sonra 1908

---

6 Bu eser, torunu Suat Seren tarafından bu günkü harflere çevrilerek basılmıştır. Ancak eser, sadeleştirilmek maksadıyla aslından uzaklaştırılmıştır. Eserin bazı bölümlerine yapılan ilaveler eserin orijinalliğini bozarak yazarla okuyucu arasına sadeleştirenin fikirlerinin karışmasına sebep olmaktadır. Bu bakımdan eserin orijinal metninin yeniden gözden geçirilmesi, ilmen Isparta tarihi için daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

7 Bu eser, 1941 yılında yazarın torunu Suat Seren tarafından özetlenerek *Çığır Mecmuası*'nda tefrikalar halinde yayımlanmıştır. Ancak Suat Seren bu tefrikalarda da *Isparta Tarihi*'nde yaptığı gibi, kendi fikir ve cümlelerini daha yoğun bir şekilde kullanarak, eserin özünden ayrılmıştır. Yaptığımız incelemede bu tefrikalarda Böcüzade'nin elimizdeki eserinden çok farklı bilgilerle karşılaşılmıştır. Eserin içeriği için bkz. Böcüzâde Süleyman Sami, *Üç devirde Gördüklerim*, Yayına Hazırlayanlar: Hasan Babacan - Servet Avşar, Kültür Bakanlığı, e-kitap, Ankara 2008, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7AFBDF5FE280768791C5B747978912DF.

8 İmtiyaz Sahibi: Cevriye İsmail, Başyazarı: Mehmed Şevki, İzmir, Günlük gazete. *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, C. 1, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 4.

9 İmtiyaz Sahibi: Ahmed Celâdet, İzmir, Siyasiyat, fünun, muamelat-ı ziraiye vesaireden bahseden Osmanlı gazetesidir. *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Katalogu*, C. 1, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 102.

10 *Isparta* (Hamidabad) Haftalık Gazete, 1924–1927 yıllarına ait çeşitli sayılar Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesinde mevcuttur. *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Katalogu*, C. 1, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 108. Ayrıca Milli Kütüphane ve Meclis Kütüphanesi mikrofilm arşivinde bazı sayıları mevcuttur. Böcüzâde'nin bu yazıları üzerinde de çalışmalarımız devam etmektedir.

11 *Isparta Sancağı Mebusu Süleyman Sami Efendi'nin Daire-i İntihabiyesi Ahalisine* Beyannâmesidir, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul, 1330.

12 Bu konferans metni basılmamıştır, 52 sayfadır. Suat Seren, *Aynı eser*, s. 280. Bu eserin orijinalini görme imkânımız olmamıştır.

yılında Osmanlı Devleti'nin üçüncü genel seçimini yapması gerekiyordu. Birinci Meşrutiyet parlamentosu Millet Vekilleri Seçimi Kanunu'nu hazırlamıştı. Abdülhamit'in Kanun-ı Esasi'yi skıya alması üzerine Meclis-i Umumî'nin kabul ettiği bu metin padişahın onayına sunulmaması sebebiyle kanunlaşmamıştı. İkinci Meşrutiyetin ilanı üzerine o zamana kadar bilinmeyen yada unutulmuş olan bu metin bulundu ve bu metin gereğince seçimlere gidilmişti.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ilk parlamento seçimleri Osmanlı Devleti içindeki çeşitli milletlerin ve azınlıkların bir siyasi mücadelesine sahne oldu. Bu mücadelede özellikle İttihat ve Terakki, Ahrar Fırkası ve Rumlar büyük rol oynamışlardır. Seçimler, Kasım-Aralık ayalarında yapılmıştır[13].

İkinci Meşrutiyet'in bu ilk seçimlerini İttihat ve Terakki kazandı ama Türk Mebusların dahi bir çoğu gerçekten ittihatçı sayılamayacak kimselerden oluşmuştu. Buna Türk ve Müslüman olmayanlar da eklendiğinde, ittihat ve Terakki'nin bu yeni yasama döneminde mecliste gerçekten hakim olamadığı ortaya çıkıyordu. Örneğin çalışmamızın konusu olan Isparta Mebusu Böcüzâde Süleyman Sami dahi İttihatçı değildi. Sonraki yıllarda kendisini Hürriyet ve İtilafçı kişiliği ile tanıyoruz.

İkinci Meşrutiyet'in ikinci seçimi 1911 ara seçimidir. Bir genel seçim kadar önemli olan bu ara seçim, Meşrutiyetin getirdiği siyasi hayatın şartları altında ortaya çıkmıştır. 1908 yılından beri üç yıl içinde, İttihat ve Terakki karşısında büyüyen bir muhalefet meydana gelmiştir. Meclisteki azınlık mebusları, Müslüman, Hıristiyan hepsi bu muhalif gurupta yer almışlardır. Hatta Meşrutiyet'in en en güçlü ve kalabalık muhalefet partisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 21 Kasım 1911 tarihinde kurularak siyasi hayatına başlamış ve bir gurup oluşturmuştur.

1911 yılı Aralık ayında gerçekleşen bu ara seçim, sonucu bakımından önemlidir. Çünkü bu seçimi daha kurulalı bir ay kadar olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası kazanmıştır. Bunun üzerine meclisteki çoğunluklarını kaybedeceklerini anlayan İttihat ve Terakki'de istifalar başlamış ve Kanun-ı Esasi'de değişikliğe gitmeye kalkışmışlar, bunu başaramayacaklarını anlayınca Meclisi feshetmişler ve 1912 seçimlerine gidilmiştir.

Meşrutiyet'in ikinci genel seçimi büyük iç ve dış sarsıntılar içinde yapılmıştır. Bir tarafta Trablusgarb savaşı sürmekte, diğer yanda Balkanlarda ayaklanmalar ve isyanlar patlak vermekteydi. Ordu içerisinde huzursuzluklar başlamıştı. İttihat Terakki'nin Kanun-ı Esasi'de yapmak istediği ta-

[13] Hasan Babacan, *Mehmed Talât Paşa 1874-1921*, Ankara, 2005, s. 54-55; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, 3, İstanbul, 2000, s. 206.

dilat mecliste fırtınalar koparmış ve meclis feshedilmişti.

1912 yılı sonunda yapılan, "dayaklı ve sopalı" seçim olarak adlandırılan bu seçimde, muhalefet çok küçük bir guruba indirgenmiş ve diğer bir deyişle parlamento dışı bırakılmıştır. 270 ittihatçı mebus karşısında, muhaliflerin sayısı ancak 15'i bulmuştu.

Meşrutiyet'in en dedikodulu, en fazla suçlanan ve kanunsuz sayılan bu seçimi, neredeyse silme bir ittihatçı çoğunluğunu meclise getirmiştir. Fakat bu şartlarda oluşan meclis bile ancak iki buçuk ay kadar çalıştıktan sonra feshedilmiştir[14].

Yukarıda kısaca değindiğimiz üzere, çalışmamıza konu olarak aldığımız İkinci Meşrutiyet'in Isparta mebuslarından Böcüzâde Süleyman Sami, 1908 seçimlerinde halkın heyecan ve teveccühüne dayanarak mebus seçilmesine rağmen, 1912 seçimlerinde aşağıda ayrıntılarıyla ele alacağımız, seçim çevresine yaptıkları ve yapmaya çalıştıklarını anlattığı seçim beyannamesi bile hazırlamış olmasına, yoğun bir propaganda faaliyetine girişmesine rağmen Hürriyet ve İtilaf taraftarı olduğu gerekçesiyle seçilememiştir.

C- Böcüzâde'nin Seçim Beyannamesi

Böcüzâde Süleyman Sami, aşağıda tam metnini verdiğimiz, seçmenleri için hazırladığı seçim beyannamesinin başlangıç bölümünde; 1908 seçimlerinde nasıl seçildiğini ve seçim sonrası, 19 Kasım 1908 günü İstanbul'a vardıklarını anlatmaktaydı. Bunları anlatırken, seçilmesinin kanuni ve siyasi temellerinden de bahsediyordu. Bu kısımda en dikkat çekici husus, 1908 seçimlerine girdiği dönemde, mebus seçildiği zaman yapacaklarını bir program şeklinde yine halka beyan etmesidir. Ayrıca kendi memuriyet hayatından ve başarılarından, kanunî şartları taşıdığından bahsederek adaylığını ilan ettiğini belirtiyordu.

Beyannamenin devamında, Mebus seçilip İstanbul'a gitmesinden itibaren yaptıklarını anlatmaya devam etmekte, bu kısımda da özellikle vurguladığı husus, milletin menfaatine olacak her konuda verilen tekliflere hangi fırkadan gelirse gelsin vicdani kanaatine uyduğu taktirde kabul ve destek olduğunu belirtmesidir. Bunun yanında kendi seçim bölgesi olan Isparta'nın ve bununla bağlantılı olarak civar vilayetlerin ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde verdiği kanun teklifleri ve bunların sonuçlarını değerlendirmekte, yapabildiklerini ve takip edebildiklerini de sıralamaktaydı.

Böcüzâde Süleyman Sami'nin kendi seçim çevresi ve civar vilayetler için mebuslar meclisinde görüşülmek üzere verdiği teklifler ve hükümetten

[14] Tarık Zafer Tunaya, *Aynı eser*, s. 208-210.

istediği icraatlar; imar, sağlık, eğitim, ticaret, ulaştırma ve eğitim gibi ana başlıklarda toplanabilir. Bu tekliflerinden ilki, Aydın-Dinar-Eğirdir hattının Isparta'ya bir şekilde uğratılması veya mümkün olmazsa Isparta'da bir şube istasyonun açılaması yönünde verdiği tekliftir.

Bilindiği üzere demiryolları projelendirilirken ve güzergahlar belirlenirken halkın genel ihtiyaçları değil hattı döşeyen ülke veya şirketlerin ekonomik menfaatleri göz önünde bulunduruluyordu. Bu bakımdan Aydın demiryolu hattının Dinar'dan Eğirdir'e kadar uzatılmasındaki amaç da Toros Dağlarının Eğirdir mıntıkasındaki çam ve meşe ormanlarına ulaşmak ve bunları İzmir limanına veya ticari hayata kazandırmak olarak düşünülmüştür. Böcüzâde Süleyman Sami, bu hattın bir şekilde projede yapılacak bazı tadilatla Isparta'dan geçirilmesi yönünde meclise ve Nafia Nezareti'ne tekliflerde bulunduğunu belirtmektedir. Ancak bu tekliflerine yine Isparta mebusu olan Eğirdir'li Hacı Eşref Ağa'nın destek olmamasından yakınmaktadır. Eşref Ağa, Böcüzâde'ye İttihat ve Terakki Fırkasının bilgisi ve onayı olmayan hiçbir işe imza atmayacağını söylemiştir. Böcüzâde, Eşref Ağa'nın bu duyarsızlığının bir diğer nedeni olarak; Eğirdir'in demiryolu hattının son noktası olması halinde kasabanın şeref ve haysiyetinin artacağını, böylece Mutasarrıflık merkezinin de Isparta'dan Eğirdir'e nakledilmesinin sağlanacağını düşündüğünü söylemektedir. Böcüzâde Süleyman Sami, bu nedenle bu yöndeki teklif tek başına verdiğini yazmaktadır.

Böcüzâde Süleyman Sami'nin beyannamesinde dikkat çeken ikinci husus Isparta ve havalisinin imar ve ticari gelişimi için verdiği, Isparta-Dereboğazı-Antalya karayolunun yapılması hakkındaki teklifidir.

Böcüzâde'ye göre, eğer Antalya'ya bir liman inşa edilir ve bu liman Akdeniz havzasında dolaşan yerli ve yabancı tüccarların istifadesine açılırsa, Konya, Afyon, Isparta ve Burdur havalisinde yetişen tarım ürünleri, açılacak Isparta Antalya karayoluyla bu limana ulaştırılacak böylece bu havali insanının ürünü yerli ve yabancı tüccarın eline daha kolay geçtiği için daha da değerlenmiş olacak hem de ürünlerin üzerindeki ve tüccarların zorluk çektiği ulaşım masrafları da neredeyse yarı yarıya azalmış olacaktı.

Bu hattın yapılabilmesi halinde kara, deniz ve Aydın-Dinar demiryolunun Karaman'a kadar uzatılması ile üç ana ulaşım hattı birleşmiş olacaktı. Bu durum askeri ve siyasi açıdan da önem kazanmış ve önemli kolaylık sağlanmış olacaktı. Böcüzâde Süleyman Sami, bu duru, Yunan muharebesinde Isparta havalisinin redif taburlarının cepheye intikali esnasında Afyon'a kadar karadan oradan demiryoluyla İstanbul'a gönderilmesi örneğini vererek açıklamaya çalışıyordu.

Böcüzâde Süleyman Sami, Isparta ve havalisinin genel yollarının du-

rumu ile ilgili de seçim beyannamesinde önergeler verdiğini bildirmektedir. Bu önergesinde Böcüzâde, Isparta-Eğirdir hattından mevcut olan kara yolunun Eğirdir gölü kenarından Yalvaç-Akşehir üzerinden Konya'ya ulaştırılmasını öneriyordu. Hatta bu hattın bir kısmının yasal mecburiyet dolayısıyla açık bulunduğunu, ancak 1910 yılında "yol ve geçitlerde mecburi çalışma" mükellefiyetinin bedenen ve malen yerine getirilmesi mecburiyetinin kaldırılması üzerine yarım kaldığından hatta yapılan kısımların da bakımsızlıktan harap olduğundan şikayet etmektedir. Böcüzâde Süleyman Sami, beyannamesinde bu yolun açılması halinde bölge halkının ürünlerini ana yollara daha kolay ulaştırarak kazancının artacağına işaret etmektedir.

Böcüzâde Süleyman Sami, Isparta'da ticaret ve ziraatın gelişmesi ve halkın refahının artması için mecliste yaptığı faaliyetlerden biri de halıcılık ve gülcülüğün gelişmesinin önündeki engellerin kaldırılması için arayışları olmuştur. Bu bakımdan ilk müdahale ettiği konu, Fransa Hükümetinin Isparta halılarına getirdiği yüksek gümrük duvarının indirilmesi için yaptığı girişimler dikkat çekicidir. Isparta halılarının yıllardır pazarlamasını yürüten Ispartalı Rumlar olduğu için bu konuda İzmir mebusu olan Aristidi Paşa ile işbirliği yaptığını beyannamesinde ifade etmektedir.

Buna benzer ikinci mesele de Isparta'da 1890'larda ziraat hayatına giren ve ziraat ve ticaret hayatı içerisinde önemli yer tutmaya başlayan gülyağcılığı önündeki Bulgaristan engelinin kaldırılması için, Böcüzâde Süleyman Sami'nin yaptığı girişimlerdir.

Isparta gülyağının bazı yerli tüccar eliyle Bulgaristan'a gönderilerek oradan Avrupa pazarına aktarıldığı öteden beri bilinmekte idi. Ancak kendisi de gülyağı üreticisi olan Bulgaristan, Türk gülyağına %11 gümrük vergisi uygulayarak pazarı kontrol etmeye çalışıyordu. Bu da Isparta gülyağı üreticilerini ekonomik olarak zor durumda bırakıyordu.

Böcüzâde Süleyman Sami, Osmanlı Mebusan Meclisine verdiği takrirlerle bu tür ticari meselelerde mütekabiliyet esasının uygulanmasını istemiş, bunun üzerine Maliye Nezareti 1911 yılında aldığı kararla Bulgar mallarına da benzer gümrük uygulanacağını ilan edince, Bulgar Hükümeti Osmanlı gülyağlarının "en fazla müsaadeye mahzar olan millet" esasına dayalı vergiye tabi tutulacağını bildirmek zorunda kalmıştır.

Böcüzâde Süleyman Sami'nin beyannamesindeki ifadelere göre, seçim çevresi için yapmaya çalıştığı ve hükümetin dikkatini çektiği konulardan biri de Büyük ve Küçük Hacılar köylerinin halkın ve hayvanların içme sularının temin edilmesi yönündeki girişimleridir. Geçimleri neredeyse tamamen hayvancılığa dayalı bu köyler ahalisinin içme suyu sorunun halli

için Konya ve Niğde mebuslarının da desteğini aldığı beyannameden anlaşılmaktadır.

Şehrin imarı için Böcüzâde Süleyman Sami'nin Meclisin ve Osmanlı Hükümetinin dikkatini çektiği bir başka husus da şehir içinde ve civar köylerde sel ve taşkınların önlenmesi için yapılması gereken işler ve alınması gereken tedbirlerin hükümet ve bakanlık programlarına alınması ve ödeneklerinin gönderilmesinin sağlanması yönünde olmuştur.

Böcüzâde Süleyman Sami, seçim beyannamesinin son kısmında toplum eğitim ve sağlık sorunlarının giderilmesi için yaptıkları veya yapmaya çalıştıklarını eklemiştir. Kendi ifadelerine göre bu girişimlerden ilki; daha önceleri lağvedilen Ağros (Atabey) Nahiyesi müderrisliğinin iade edilerek yeniden oluşturulmasının sağlanması olmuştur. Ardından Isparta'da bulunan okullarda görev yapan hocaların maaşlarının Maarif Nezareti bütçesinden karşılanmasının sağlanması ve devam etmekte olan okul inşaatlarının bir an önce tamamlanması için ödenek ayrılmasının sağlanması olmuştur. Şehir merkezinin yanı sıra ilçelerde iptidâî (ilk tahsilin) tahsilinin yaygınlaştırılmasına çalışmıştı.

Son dönemlerde Isparta'da yaygın olan Frengi hastalığının tedavisi için bir Frengi Hastanesinin tesis edilmesi yönündeki girişimleri de dikkat çekicidir. Bu arada Uluborlu Kazasında meydana gelen büyük yangında evlerini kaybedenlere yeniden ev yapılması ve yardım edilmesi gündeme gelmişti. Bunun sağlanması için de Böcüzâde Süleyman Sami, girişimlerde bulunmuş ancak beyannamedeki ifadelerine göre meclisin feshedilmesi, bu girişimlerin bir kısmının yarım kalmasına sebep olmuştur.

Böcüzâde Süleyman Sami, seçmenlerine hitaben yazdığı beyannamesinin son kısmına, vatandaşlardan oy isterken bunu yapmaktaki haklılığı ve halkın kendisini tercih etmemesi durumunda bile nelere dikkat etmesi gerektiğini şu cümleleriyle ifade ediyordu: "*İşte üç buçuk seneden beri deruhte ettiğim mebusluğumuzu gücüm yettiği kadar bu yolda ifa edebilip müddetin sona ermesi üzerine şu hesabı veriyorum. Yeniden icra edilecek ikinci seçim devresinde benim adaylığımı dahi mütalaaya alacak olursanız, bu âcizane beyannamemin baş tarafında harfiyen yazdığım eski ilannâmedeki sözlerden başka bir şey diyemeyeceğim. Belki o zaman düşündüğüm müşkülatı üç buçuk senelik toplantı devrelerinde bilfiil daha ziyade anlamış olduğumdan, bu defa seçeceğiniz sancağımız mebuslarını bizim gibi güç okur yazar ağalarımızdan beylerimizden değil, yüksek mektep ve medreselerde bir çok bilgileri görerek, dinî, siyasî, iktisadî konulara vakıf ehil ve senelerce tecrübe sahibi, kâmil birini peyda edip vicdanen dahi hiçbir emel ve şahsi ihtirasa tenezzül etmeyerek amiller ve diğer tesirler ve gafletlerden çekinmiş ve çekinecek tecrübeli zevattan seçmenizi âcizane rica ve tavsiye eyleyeceğim ve eyliyorum.*"

D- Beyanname Metni

Hamidâbad Sancağı Muhterem Ahalisine Beyannamemdir[15].

Muhterem vatandaşlarım!

Aradan unutulacak kadar zaman geçmediğinden hepinizin hatırlarında olması gerektir ki, Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan olunması üzerine sancağımızdan seçilecek iki mebusun birine ben aday gösterilmiş ve Allah'a hamd ve minnetlerimi bildiririm ki, bu şerefe sayenizde ulaştım. Necip Osmanlı milletinin bu defa yeniden başlayan yükselme ve gelişme döneminde bu sene yeniden seçilecek milletimizin Mebuslar Meclisine, sancağımızdan iki seçilmiş üye istenmektedir. Bu üyelik için de kanunen, sıfat ve şartları belirtildikten sonra her yerde seçileceklerin her haliyle uygun ve ehillerden olmaları dahi tavsiye edilmektedir.

Her kim ki o sıfatları yerine getirmektedir, kendisini aday ilan etsin, yahut 300 kişi ile yeterliliğini şahitlendirsin, denilmesi üzerine memleketin her yerinde dinî, siyasî, etrafına ilim ve feyzini yayan bir çok saygı değer, ilim sahibi aday ve üyelerin yanında benim gibi sadece okur, yazar olanların böyle büyük ve seçkin, maddî manevî sorumluluğu benzersiz olan önemli bir hizmete seçileceklerin arasında bulunmayı arzu etmek hadsizliğini kamuoyuna arz eyleyecek kadar idraksizliğe mağlup ve mahkum olmak istememiştim.

Kendimce memleketimiz mevcut sakinlerinden kâfî gördüklerime geçen hafta uzun uzadıya arz eylemiş isem de merkez ve bağlı yerlerden ve saireden küçük, büyük yüzlerce teveccüh ve iyi niyet gösteren beni seven vatanperverler, adaylık ilanı kanûnen herkese verilmiş bir hak ve genel oyların çoğunun alınması halinde, gücünün yettiği kadar hizmet eylemek dahi bir mukaddes vazife olduğundan bahsettiler. Kırk senedir memuriyet mesleğinden her türlü mülkî, malî, adlî, askerî, vakıflar ve belediye meseleleri içinde geçirdiğim ömrün sonunu da bu mukaddes vazifeye hasr ve vakfederek sancağın ve vilayetin mühim noktalarındaki geçmişteki ahvâle ve hâlihazırdaki ihtiyaçlara tecrübe ve vâkıf olmamdan dolayı bu vatan hizmetini dahi yerine getirmek istek ve arzuma binâen her halde adaylığımın ilanını beyan ve ifade etmektedirler.

Binaenaleyh ben de arkadaşlarımın ve sevenlerimin iyi gördüğü bir şey Allah katında da iyidir diyerek hakkımdaki teveccühlere ve iyi niyetlere teşekkür ettim. Hamdolsun şimdiye kadar, kırk senedir hiçbir zaman mesuliyet ve mahkûmiyet cezası görmemiş ve 5 Nisan 1310 (18 Nisan 1894 Salı) tarihinde Adliye Nezaret-i Celilesi Heyet-i Mümeyyize-

[15] *Isparta Sancağı Mebusu Süleyman Sami Efendi'nin Daire-i İntihabiyesi Ahalisine* Beyannâmesidir, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul, 1330.

sinde Pekiyi derecesinde birinci mertebe diploması almış ve Isparta'nın yerli ahalisinden ve Osmanlı Devleti tebaasından bulunmam dolayısıyla Isparta Sancağı Mebuslarından biri bendeniz olmayı arzu ediyor ve işte adaylık hakkımı ilan ediyorum.

Eğer ki sancak genelindeki vatandaşlarımız ve seçmenlerimiz, kanunun ve kanuna saygılı milletin tavsiye buyurduğu üzere, devlet ve millet menfaatleri ve mebusluğa ait o mühim hizmeti bendenizden daha güzel düşünecek ve yerine getirecek kimseleri takdir ve tercih ederek, beni seçmeyecek olurlarsa, zaten bu hususiaki genel maksat, devlet ve millete hakkıyla hizmet edecek bir meclise ehil olmayan ve ehliyetli arkadaşlarının bile düşündüklerini, söylediklerini anlamaktan aciz ve gafil kimselerin seçilip gönderilmemesi esasına dayalı olduğundan bendenizin kabul olunmamam yine memleket menfaatine uygun olacaktır. Bu yüzden bize ait bildiklerimiz ne ise onları doğrudan doğruya yine mebuslarımıza, Meclis-i Mebusan'ımıza bildirmek ve sormak yönünde mesai harcamak suretinde de görevimi yerine getirir, memlekete hizmetimi de sadakatle devam ettiririm demiş ve bir program dahi vermiştim. Bunları vilayetimiz basını vasıtasıyla o zaman kamuoyuna sunmuştum. Ne zaman ki, seçimler yapılmış ve sonuçlanmış, o sırada ben Tefenni Kazasında memur olarak bulunduğumdan Isparta'ya dönüşümde aldığım bilgiye göre Karaağaç Müftüsü merhum Hacı Said Efendi ile eş değer olarak bir diğerini kazandırmak üzere sözleşme ve teşebbüslerde bulunan bağlı ilçelerimiz eşrâf ve hanedanzâdelerinden Eğirdirli Burhanzâde Hacı Eşref Ağa ile birlikte, oyların çoğunu aldığımız anlaşıldığından mazbatalarımızı alarak 6 Teşrinisâni 1324 (19 Kasım 1908 Perşembe) tarihinde İstanbul'a vardık ve 4 Kanunuevvel 1324'te (17 Aralık 1908 Perşembe) de Meclisimiz toplandı ve işbaşı yaptı.

Acemilik devirleri ve 31 Mart fâciaları geçirildikten sonra mecliste meydana gelen genel meselelerden, halkın menfaatine ve fayda getirecek her konudaki teklifi, her hangi bir fırka ve arkadaşın teklifi olursa olsun vicdani kanaatime uyduğu takdirde kabul ettim. Sırf seçim bölgemize ait ihtiyaçları, ya tamamen giderme veyahut kolaylaştırma ve hafifletme yolunda tekliflerde bulunarak ve takip ederek amacıma ulaşmaya çalıştım.

Birinci defa cümlenizin arzu ve temenni ettiği veçhile Dinar'dan Eğirdir'e kadar uzatılacak olan Aydın demiryolunun Isparta kasabasına uğrayarak Eğirdir'e geçmesini, verdiğim bir takrirle talep ve teklif edeceğim zaman, muhterem arkadaşım Hacı Eşref Ağa ile görüştüm. Kendisinin İttihat ve Terakki Fırkası üyesi olmasından dolayı fırkaca karar verilmedikçe kendi başına hiçbir teklifte bulunamayacağını söyleyerek te-

reddüt gösterdi. Daha sonra işittiğime göre, güya şimendiferin Isparta'ya uğramaması, Eğirdir'in hattın son noktası olması sayesinde şeref ve itibarının artacağını düşünüyor, bu sayede Mutasarrıflık merkezinin Eğirdir'e naklini temin etmek gibi sebepleri haksız yere düşünerek bu fikrime iştirak etmediği ve etmeyeceği anlaşıldı. Ben de, tek başıma müracaat ve teklif ettim. Buna dair Nafia Nezareti'nin meclisimiz başkanlığından tebliğ olunan cevabi yazısı aşağıdadır:

Meclis-i Mebusan Reisliğine:

"Dinar Eğirdir hattının Isparta'ya uğratılması, Isparta Mebusu Süleyman Sami Efendi tarafından verilen yazı ile gönderilen arzıhalde istenmiştir. Bu hususdaki muamelenin yerine getirilmesi hakkında 14 Haziran 1325 (27 Haziran 1909) tarihli ve 145 numaralı Mebuslar Meclisi Reisliğinin tezkiresi tarafımdan mütâlaa edildi. Demiryolları İdaresine havalesini talep ettiğim bu arzıhalde; hattın 20 kilometre kadar uzunluğunun artırılmasını ve bu da hattın en mühim nakliyatını teşkil edecek olan Eğirdir ve Senirce ile bazı mevkilerin arazi mahsulâtını ve bazı eşyalarını yirmi kilometre fazla mesafe kat ederek o nispette nakliye ücreti farkı meydana getireceğini bildirdim.

Hattâ imtiyaz müddetinde hattın bedeli verilerek devletçe mubayaası mukavele şartlarından olmasına göre güzergâhın değiştirilmesi ve hattın uzatılmasındansa, Isparta'ya bir şube inşası daha münasip ve devlet menfaatine uygun olacaktır. Eğirdir hattının tamamlanmasından sonra bu şubenin inşası deruhte olunacağı şirket tarafından ifade edilmişti. Şayet bu şubenin teminatsız olarak imtiyazına talip bulunmazsa ileride şirket ile bu hususun müzakeresinin gerekeceği tabii olduğu yönünde cevabi yazı gönderilmiş ve bu yazı eklenerek gönderilmişti.

Bu hususta 17 Haziran 1325'te (30 Haziran 1909) bu tebliğe karşı İttihat ve Terakki Fırkasından ayrılarak Ahali Fırkasını teşkil eden muhterem arkadaşlarımızdan Konya mebusu Zeynelabidin ve yine İttihat ve Terakki Fırkasında olduğu halde sancağımızın durumuna ve ihtiyaçlarına vâkıf Mehmed Emin Efendilerle müştereken bir telgraf aldık. Bu telgraf üzerine 24 Mayıs 1326 (6 Haziran 1910) tarihinde verdiğimiz şiddetli bir şikâyet önergesini sadrazamlık makamına verdik. Bu hususta, Nafia Nezareti'nden gelen cevabî yazı tarafımıza tebliğ olundu. Bunun da sureti aşağıdadır:

Sadaret Makamına Numara: 88

"Dinar'dan Eğirdir'e temdit edilmekte olan şimendifer hattının Isparta kasabasına üç saat mesafede bulunan bir mahalden geçmek üzere güzergâhı tayin ettiği ve yakında toprak hafriyatına başlanılacağı işitil-

diğinden ve bunun ahalinin menfaatlerine uygun bulunmadığından bahisle bazı ifadeyi içeren Isparta merkezinden çeşitli imzalarla, Konya Mebusu Mehmed Emin ve Zeynelabidin ve Isparta mebusu Sami Efendilere çekilen telgrafnamede, adı geçenler tarafından verilen takrir ile beraber gönderildiği beyan edilmektedir. Verilen bilgilere nazaran ortaya çıkacak mütalaanın arz ve haber verilmesini emreden makamınızın yazdığı, 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihli ve 193 numaralı tezkire tarafımdan mütalaa edildi.

Aydın demiryolunun Dinar'dan Eğirdir'e kadar uzatılması imtiyazı verilmiş olmasından dolayı bittabii belirtilen hat, Eğirdir'e kadar uzatılmaktadır. Isparta kasabası şimdiye kadar nakliye vasıtalarından mahrum iken şimdi demiryoluna üç saat mesafede bulunacağından bundan fazlasıyla istifade edeceği anlaşılmaktadır. Binaenaleyh bu hal Isparta'nın ümran ve terakkisine mani olacağı yolunda ortaya atılan iddia doğru değildir. Söz konusu hat tamamlandıktan sonra lüzum görüldüğü zaman bir şube ile Isparta'ya bağlanabilir. Ancak şimdilik mukavelename hükümlerine aykırı ve bunca masraf ve mesai ile icra edilen hâlihazırdaki çalışmaları terk ederek hattın Isparta'ya yönlendirilmesi mümkün bulunmamıştır. Gönderilen telgrafname ve takrir iade edilmiştir.

22 Cemaziyelahir 1328 ve fi 17 Haziran 1326 (30 Haziran 1910)

Ticaret ve Nafia Nazırı

Hulusi

Şu tebligattan özel olarak nezarete müracaat ederek bu hattın teminatsız bir imtiyaza tabi' olması sebebiyle halkça ve hükümetçe hiçbir şekilde mecbur edilemeyeceği ifade edilmiştir. Arzumuz üzerine Isparta'ya uğratılmayacağı anlaşılarak "mâ lâ yüdrak küllehu lâ yetrak küllehû" [16] kaidesine uyarak aşağıdaki takrir verildi.

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 9

Aydın demiryolunun Dinar istasyonundan seçim çevrem olan Hamidâbad Sancağı dahilinde bulunan Eğirdir kazasına kadar uzatılmakta olan 91 kilometrelik kısmı esasen Isparta şehrine uğratılarak oradan Eğirdir'e geçirilecek iken, demiryolu şirketinin Isparta'ya uğramaksızın 10-12 iki kilometre mesafeden doğruca Eğirdir'e ulaşacak bir güzergâh tayin ettiğini ve inşaat faaliyetine başladığını müşahede eden bütün ahalimizin içi kan ağlamaktadır.

Fakat bu husustaki defalarca müracaata karşı, Nafia Nezareti'nce

[16] Bir şeyin bütünü elde edilemiyorsa hepsini terk etmek gerekmez, ortadaki iyi şeyin bütününün elde edilmesi mümkün değilse bir kısmı dahi almak için çaba sarf etmeye devam etmek gerekir.

inşaatın bitiminden sonra Isparta'ya bir şube inşasını şirketin vaat ve resmen tebliğ etmesi üzerine, biraz teselli bulmaktadır. Ancak, o vakte kadar söz konusu hattın istifadesinden büsbütün mahrum kalmamak üzere Dinar'dan başlayıp 64. kilometrede inşa edeceği Isparta istasyonunu 70. kilometreye nakil ve düşünülen yerinin değiştirilmesiyle, Isparta ahalisini 5-6 kilometre uzak mesafeye gitmek mecburiyetinde bırakacağı anlaşılmaktadır. Bu durumun memleket menfaatine uygun bir surette düzeltilmesi dileğine dair 17 Kanunusani 1326 (30 Ocak 1911) tarihinde düzenlenerek gönderilen bir mazbata eklenerek takdim kılındı.

Mütalâasından anlaşılacağı üzere, Isparta istasyonunun velev ki geçici olusun, hattın bitimine yakın bir mevkide olması manen ve maddeten pek çok hasar ve zorluğu beraberinde getireceğinden, söz konusu istasyonun 59. kilometre yakınında inşasıyla, oradan Titreyen Beli adı verilen mevki boğazından bir yarma ile geçilerek Çünür köyüne 5-6 kilometrelik bir şose yapıldığında, Isparta'dan Çünür köyüne kadar zaten 5 kilometre şose mevcuttur. Isparta-Dinar şosesi adıyla nezaretçe de malum olmasından dolayı Isparta tüccar ve yolcuları hem 20 kilometre kadar bir şose mesafesini gitmekten ve hem de demiryolu boyunca 11 kilometrelik nakliye masrafından kurtulacak ve tasarruf etmiş olacağından söz konusu şimendifer hattının, Senirce köyü civarındaki 59. kilometresi mevkiinde Isparta istasyonunun kumpanyaca inşa ettirilmesiyle beraber bu istasyondan Çünür'e doğru yapılması lazım gelen 5-6 kilometrelik şosenin inşasına teşebbüs olunmak üzere tarafıma ve vilayete tebliği talep ve teklif olunur. 17 Şubat 1326 (2 Mart 1911)

Isparta Mebusu

Süleyman Sami

Bu meyanda Isparta'yı Dereboğazı'ndan Antalya şosesine birleştirmek ve Antalya'da bir liman yapılmak ve Isparta havalisine denizden dahi bir giriş ve çıkış açılmak üzere aşağıda suretleri yazılı iki takrir daha verildi.

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 3

Isparta Sancağı'nın eskiden beri ihracat ve ithalat iskelesi Antalya olduğu halde Aydın şimendiferinin Isparta yönüne uzatılması adı geçen iskele işlerini tatil ve yalnız bir iki tüccarın kereste ve mahrukat ihracatına hasrettirmişti. Zahire ve mallarını kendi arabalarıyla iskeleye indirmek arzusunda bulunan ziraatçı ve tüccarımızın Isparta'dan Burdur yoluyla Antalya'ya kadar 80 kilometresi yapılabilip, geri kalanı yapılıp tamamlanacak olan şoseden gitmek için 150 kilometreden fazla bir mesafe kat etmesine ve en azından beş altı gün yollarda kalmağa mecbur olmalarından dolayı, eski devecilerin kestirme ve kış yolu tabir ettikleri Dereboğazı'ndan

Yalak Beli denilen bir yamaç geçildikten sonra Ağlasun Suyu mecrasının bir yanından Antalya'nın Bucak nahiyesi civarında genel şoseye kavuşmak üzere, tahminen 50 kilometre kadar bir şosenin yeniden inşası uygun olacaktır.

Isparta ziraatçıları ve tüccarının iki günde Antalya'ya ulaşabilmelerini sağlayacağından söz konusu şosenin başlangıcı, Isparta'nın Gökoğlan sokağı olarak belirlenip ve orada yapılacak demir köprüye geçen sene Nafia Nezareti'nce 100 küsur bin kuruş tahsisat ayrılmış ve köprünün ihale muamelesi yapılmıştı. Ancak, şosenin güzergâhı henüz tayin ve projesi tanzim edilmediğinden 1327 senesi inşaat mevsiminde başlanmak üzere muamelenin tamamlanması yönünde mahallî Nafia mühendisliğine şimdiden emir verilmesi hususunda bu takririn ilgili nezarete gönderilmesi talep ve teklif olunur. 1 Kanunusani 1326 (14 Ocak 1911)

Isparta Mebusu
Süleyman Sami

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 8

"Konya vilayeti'nin Antalya iskelesi, civarında bulunan Isparta ve Burdur Sancaklarıyla beraber, vilayete bağlı yerlerden ve hatta Hüdavendigâr vilayetinden bazı kazaların ürünlerini ihraç ettiği ve Avrupa'dan ve Şam çöllerinden getirilecek tüccar mallarının girdiği Antalya, pek mühim bir ticaret merkezi idi. Daha sonra, Aydın şimendiferinin Dinar'a ve Anadolu hattının Karaman'a kadar inşası ve uzatılması, Isparta ve Burdur taraflarının ihracat ve ithalatını Dinar üzerinden yapmaya başlaması ve Konya ve Hüdavendigâr kazaları işlerini Anadolu hattına çevirmesi üzerine Antalya iskelesi terk edildi ve yalnız İskenderiye yönüne odun ve kömür ihracatına münhasır gibi bir halde kalmıştır.

Gerçi bu şimendiferlerle meydana gelen ihracat ve ithalat sürat ve emniyeti temin etmiş ise de mesafenin uzaklığı yönünden, tahıl ve ticari malların yarı bedelleri kadar nakliye ücreti verilmekte olduğundan, Isparta ve Burdur ticari ve zirai işleri istenen derecede gelişemediğini nazar-ı dikkate alan ziraat ve ticaret erbabımız Meşrutiyetin ilanından evvel oraya bir liman inşasıyla şoselerden arabalarla iskeleye indirilecek tahıl ve mukabilinde getirilen ticari mallardan istifade edilmesi lüzumunu istemekteydi.

Devletçe siyaseten dahi önemi beyan edilip Nafia Nezaretinden gönderilen Takfuryan Efendi vasıtasıyla keşif yapılarak harita ve keşifnamesinde gösterildiği üzere siyasî iktisadî önemi takdir edilen adı geçen limanın 200 bin lira ile meydana gelebileceği anlaşılmış, fakat o vaktin icaplarına göre bu masraflar çok görülmüş ve nezaretçe bazı değişiklikler yapılarak 85 bin küsur liraya indirilmişken o da yapılmamıştır. Meşrutiyetin ilanının ikinci

senesinde, bu liman yapılamayacaksa, çaresiz Aydın şimendiferinden Antalya da biraz istifade edebilmek için Burdur veya Isparta'dan Antalya'ya kadar başkaca bir şimendifer inşasına müsaade olunmasını Antalya ahalisi istemeleri üzerine, Vilayet Genel Meclisinde müzakere olundu. Bu ihtiyacın lüzum ve ehemmiyeti tasdik ve nezarete bildirilmesi ve yazılması kararlaştırıldığı halde, Nafia Nezareti'nin 14 Kanunusani 1325 (27 Ocak 1910) tarihli ve 229 numaralı cevabi yazısında, Aydın demiryolu kumpanyasıyla Osmanlı Hükümeti arasındaki mukaveleye göre söz konusu hattın inşası mümkün olamayacağı bildirilmiştir.

Herkesçe bilindiği üzere Antalya iskelesi, Adalar Denizi'nin (Akdeniz) mevki olarak Şam çölleri ve adalar tarafına mukabil ve Kıbrıs açıklarına nazır olması hasebiyle Avrupa'nın meşhur yerleri ve ticari merkezlerinden kalkıp Akdeniz ve İzmir ve İstanbul'a geçen vapur vesair deniz araçları, denizcilik bilgileri icabınca, nokta-i nazarı Antalya'dan 40 mil kadar mesafede bulunan Adrasan Burnu'na atıf ve isnad ederek geçmektedir. Söz konusu limanın olmaması yüzünden bu vapurlar muntazaman Antalya'ya uğrayamıyorlar. Eğer liman yapılırsa, her posta ve bahusus bundan sonra işleyecek Osmanlı vapurları mütemadiyen uğrayıp Isparta ve Burdur ve Antalya'ya ait eşya, zahire vesaireyi ihraç ve alarak ziraatçı ve tüccarımız kendi iskelelerinin önünden geçen gemilerdeki mallarını beş gün kadar denizi dolaşıp da İzmir'e, oradan şimendiferle Burdur ve Isparta'ya götürmek ve ortalama olarak deniz ve karada olmak üzere iki kattan ziyade nakliye ücreti vermekten kurtulacaklar ve ticaret ve ziraatın gelişmesi için yeniden bir yol bulmuş olacaklardır.

Siyasi önemi konusuna gelince, Yunan Muharebesi'nde vilayet dâhilinden Alasonya yönüne sevk olunacak 20 tabur kadar redif askeri sekizer, onar gün karadan Karahisar istasyonuna giderek Anadolu şimendiferiyle İzmit'e ve oradan Rumeli tarafına geçirilmiştir. Bu nedenle sevkıyatta mecburen bir hayli gecikme, zorluk ve masraf meydana gelmişti. Hatta, Yunanlıların Antalya körfezindeki iki taraflı sahillere bir çok yeni tüfek çıkararak Osmanlı Rumlara dağıtmışlardı. Böylece onları devlet aleyhine teşvik eylemek teşebbüsünde bulundukları halde vilayetimiz Rum ahalisinin öteden beri muhafaza ede geldikleri iyi niyet ve sadakat, Yunanlıların teşebbüslerini akim bırakıp içeri taraflardan İslam ahalinin, tanesini bir mecidiyeye kadar bu yeni tüfeklerden alabilmesine meydan verildiği görülmüştü. Hatta Antalya ile Kaş kazası arasında, Finike'nin Kekova limanı denilen bir mühim mevkie hâkim araziden Elmalı tapu katibi marifetiyle tabiiyeti şüpheli bir Rum namına satın alınan ve tasarrufunu içeren senet verilerek daha sonra bahsi geçen senedin belirttiği arazi güya Rusya

İmparatoru namına hibe ve bağışlanacağından, oraya mabet namıyla bir de gösterişli binalar yapılacağından dolayı hükümetçe bir çok yazışmalar meydana gelmişti. Nihayetinde o mevkide yüz neferden ibaret bir seyyar müfreze istihdamına lüzum görülmüştü. Rusya'nın Osmanlı Anadolu'su sahillerinden nazar-ı dikkate aldığı böyle bir mevkide bu türlü siyasi mahzurlar bugün de mevcut görünmekte ve hele bundan böyle Arabistan ve Şam yönlerinde ortaya çıkacak her türlü sevkıyat, Antalya limanının yalnız iktisadi değil askerî ve siyasi bir liman olmasını dahi icap ettirmektedir.

Binaenaleyh her halde söz konusu limanın bir an evvel vücuda getirilmesi hususunda ya Nafia Nezaretindeki Tekfuryan Efendi'nin keşifnâme ve haritasının veyahut tekrar keşif yapılarak tanzim edilecek yeni haritanın tatbik edilmesini talep ve teklif ederiz. 30 Kanunusani 1326 (17 Şubat 1911)

Isparta Mebusu Süleyman Sami, Antalya Mebusu

Yine bu kabilden olan, sancağın genel yollarına dair sureti aşağıdaki ayrıntılı takrir verildi.

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 4

Isparta ve bağlı yerlerinden merkez vilayet olan Konya'ya süratle ulaşabilmek için Akşehir'den, Yalvaç kazasına bağlı Örkenez köyüne kadar daha evvel yapılan 37 kilometre şoseye bağlanmak üzere Isparta'dan adı geçen Örkenez köyünde sona eren, 113 kilometre şosenin güzergâhı önceden hazırlanarak, plan ve profilleri Nafia Nezaretince kabul ve tasdik olunmuştu. Isparta'dan Eğirdir'e kadar 23 kilometresi inşa ve tamamlanma merasimi yapılmış ve Eğirdir'den Afşar nahiyesinin Garkın Çiftliği civarındaki Deliktaş mevkiine dek 32 kilometre 280 metresinin 1323 ve 24 (1907-1908) senelerinde toprak hafriyatı görevli amele[17] marifetiyle emaneten yaptırılıp Yalvaç ve Karaağaç kazalarına ve Konya'ya araba işlemeye başlamıştı.

Ancak, 1325 (1910) senesi zarfında turuk u maâbir mükellefiyetinin (yol ve geçitlerde mecburi çalışma mükellefiyeti) bedenen veya bedelen ifasındaki mecburi hizmetin kaldırılmasından dolayı bu toprak hafriyatı işi yapılamamış ve yolların geri kalanı da metrûk kalmıştır. 1326 senesi tahsisatında Isparta-Eğirdir için 38 kilometrelik inşaat ve Isparta-Burdur şoselerindeki tamirat karşılığı bütçeden çıkarıldığı halde yalnız Isparta-Dinar güzergahının tamiratına başlanılıp diğerleri başlanmadığından Eğirdir'den Deliktaş'a kadar sözü edilen 26 kilometre küsur metrelik toprak hafriyatı ve Eğirdir gölünün mecrası üzerinde bulunan bu şosenin ahşap köprüsü harap olmaktadır.

17 O dönemde yol yapımı gibi işlerde çalışmak resmi görev olarak yapılıyordu, (turuk u maâbir mükellefiyeti).

Örkenez köyünden Afşar'a vasıl olan şoseden Akşehir istasyonuna nakliyat yapabilmek için Yalvaç'tan ve Karaağaç'tan birer bağlantı hattı yapılması evvelce karalaştırılmışken, biraz evvel bildirilen Akşehir-Örkenez şosesinin Yalvaç ve Karaağaç'a biraz sapa ve dolambaçlı olmasından dolayı ahali hava müsait olmadıkça zahire ve diğer ticari mallarını hayvanlarıyla Yalvaç'tan Akşehir Beli yoluyla ve Karaağaç'tan Zengibar ve Çimendere yollarıyla eski yollarından götürüp getirmekteydiler. Bu nedenle Yalvaçlılar Akşehir Belinden, Karaağaçlılar da Zengibar köyünden Akşehir'e varacak birer yol arzu etmektedirler.

Bu defa, seçim çevremi gezip gördüğüm zaman, az evvel zikredildiği üzere görülen ihtiyaçlar arasında şunlar da vardı: Isparta'nın Keçiborlu nahiyesine bitişik Alan (Kavak Alanı) ve İleydağı silsilesiyle, Uluborlu kazasına ulaşmak üzere keşfi ve haritası yapılmış ve uzunluğu yirmi kilometrelik kadar şosenin Tülü boğazından İleydağı deresine dek yarısından fazlasının ve hem de en zor yerlerinin toprak hafriyatı bitmiş olduğu halde geri kalanı ve taş döşemesi kaldığından yapılan hafriyatın mahv ve heder olduğu görülmüştür.

Halbuki Aydın şimendiferinin Dinar'dan Eğirdir'e uzatılmakta olan kısmı Keçiborlu'ya vararak, Keçiborlu istasyonundan tahıl, ticari mal ve yolcu almağa başladığında ve Uluborlu için şimendifer şirketinin tahsis ettiği, Çapalı istasyonuna hiç yol bulunmadığından şirketin daha evvel yapıverdiği Çapalı yolundan yaz günlerinde mümkün mertebe araba işletmek kabil olsa bile, kış günlerinde hiç mümkün olamayacağından her halde İleydağı yönünden Keçiborlu'ya doğru yapılan şosenin tamamlanmasını yalnız Uluborlu ahalisi değil, Yalvaç kazası dahi istemektedir.

Çünkü Yalvaç kazası merkezinden Hoyran nahiyesinin merkezi olan Kumdanlı köyüne ve oradan da Uluborlu'ya bağlı Senirkent nahiyesine ve Senirkent nahiyesinden de Uluborlu'ya kadar hali hazırıyla bile müsait havalarda araba pek güzel gidip gelmektedir. Bu nedenle Yalvaç kazasıyla Hoyran ve Senirkent nahiyelerinin büyük ölçüde ürettikleri afyon, palamut ve yapağı gibi ürünleri öteden beri İzmir'e sattıkları için, bunları Aydın şimendiferi vasıtasıyla İzmir'e nakle mecbur olduklarından çaresiz bu yola muhtaçtırlar. Bu da pek az masraf ve emekle az zamanda gerçekleşebilecektir.

Karaağaç kazasının dahi bu yola kısmen ihtiyacı olacak ise de bu kaza ahalisinin ekilebilir arazisi, 1 milyon İstanbul kilesi kadar çeşitli hububatı üretmeye müsaittir. Buna mukabil kendilerine en yakın bulunan Akşehir istasyonuna ancak senelik 300 vagon, yani 150 bin İstanbul kilesi kadar zahire sevk edilebilmektedir. Aydın demiryolunun Eğirdir'e gelece-

ğinden dolayı, Eğirdir gölünden eski kayıklar ve ileride işletilecek istimbot vasıtasıyla çekilecek mavnalarla zahirelerini Eğirdir'e çıkarabilmek ve oradan isterlerse İzmir'e ve isterlerse Antalya iskelesine sevk etmek üzere Karaağaç'tan Eğirdir gölü kenarındaki Afşar nahiyesinin Gelendos köyü iskelesine, 40-50 kilometrelik bir şose daha yapılmasını talep eylemektedirler. Aynı talep ve lüzum Yalvaç kazasınca da vakidir.

İşte bu yollar Hamidâbad Sancağı'nın ziraatının ve servetinin artmasına ve gelişmesine ve harap haldeki köylerinin ve kasabalarının mamur hale gelmesine hizmet edecek, bütün bunların acil ve asli ihtiyaçlardandır. Dolayısıyla, Nafia Nezareti tarafından bunlar nazarı dikkate alınarak gerekenlerin süratle yerine getirilmesi hususunda bu takririn ilgili Nezarete gönderilmesi talep ve teklif olunur. 23 Muharrem 1329 ve 11 Kanunusani 1326 (24 Ocak 1911)

Isparta Mebusu

Süleyman Sami

Yukarıda bahsettiğimiz takrirleri nazar-ı dikkate alan Nafia Nezareti, Isparta istasyonunun, Senirce civarındaki 59. kilometre mevkiine inşasını 17 Mart 1327 (30 Mart 1911) tarihinde bir tezkire ile kumpanyaya bildirdiği gibi, Isparta-Dinar, Akşehir-Örkenez yollarının tamirâtı içinde bulunduğumuz sene bütçesine dâhil edildi. Ayrıca, Eğirdir-Karaağaç yolunun keşifnamesi daha evvel tasdik olunduğu ve diğerlerinin inşalarına Vilayet Meclis-i Umumi'since lüzum gösterilip gösterilmeyeceğinin ve vilâyet yolları konusunda gelecek sene inşalarına imkân bulunup bulunmayacağının açıklığa kavuşturularak bildirilmesi lüzumu 5 Şubat 1326 (18 Şubat 1911) tarihinde 249 numaralı tahriratla Konya vilayetine yazıldı.

Bu cihetle vilayetin genel inşaat karşılığı olan 2 milyon 601 bin 164 kuruş tahsisattan başka, az bir ödeme ile Isparta-Dinar yolu tamiratına 3518 ve sanayi imalatına 30 bin ve Eğirdir-Örkenez yolunun 14. kilometreye kadar toprak hafriyatı ve istinat duvarları tamiratına 20 bin ve Gökoğlan sokağındaki Antalya şosesi başlangıcına yapılacak Çay Köprüsüne 96 bin ve Yalvaç-Akşehir yoluyla Uluborlu Keçiborlu yoluna 10'ar bin ki, toplam 169 bin 518 kuruşun havalesi vilayete gönderildiği resmen tebliğ ve kaydedilerek bildirilmiştir.

Ben de derhal bu yolların işlerini ve sancağın emniyet ve asayişini temin edecek sair şeylerle Yalvaç ve Karaağaç kazaları hapishanelerinin ve Uluborlu kazası hükümet dairesinin içlerine girilemeyecek harap olduğunu vilayete tafsilatlı bir şekilde yazdım. Diğer ihtiyaçlar yönünde bir husus gündeme getirildiği zaman, yine cümlenizce malumdur ki, sancağımızın merkeziyle Eğirdir ve Uluborlu kazalarının arazisi, diğer bol ve geniş ara-

zili yörelere oranla dar ve verimsiz olduğundan buralardaki vatandaşlarımızın idare ve maişetleri öteden beri ziraatten ziyade sanat ve ticarete dayalı idi.

Ticari işlerin, Avrupa'da mükemmel bir şekilde gelişmesi, bizim taraflarda ve bütün memlekette eski usuldeki sanayi ve ticareti sekteye uğrayınca, yeniden işler bulmak çareleri düşünüldüğü zamanlarda teşkil edilen ve yaygınlaşan halıcılık sanatını mahv ve iptal edecek derecede, Fransa hükümetince Isparta halılarından pek yüksek gümrük resmi alınacağı haber alınmıştı. Bunun üzerine şimdi Ayandan bulunan İzmir Mebusu Aristidi Paşa hazretleriyle birlikte Isparta ve İzmir adına Hariciye Nezareti'nden istekte bulunarak, Paris'teki Osmanlı Sefareti tarafından gerekli tedbirlerin alınmasıyla sakıncalı gördüğümüz yüksek gümrük, Fransa Parlamentosunda ve de iyi ilişkilere bağlı olarak itidalli bir seviyede bırakılmıştı. Bunun gibi, gül yağlarımızdan da Bulgaristan Hükümetince beher kiloda iki yüz frank kadar gümrük istenildiği zaman bunun ve sair gelişmemiz için gerekli olan ihtiyaçlarımız ve arzu edilen gelişmenin tafsilatını içeren aşağıda okuyacağınız takrirler verildi.

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 1

Konya vilayetine bağlı Hamidâbad Sancağı merkezi olan Isparta kasaba ve köylerinde on beş sene kadar önce dikilerek üretilmeye başlanan gül ile gül yağı istihsal etmeye başlayan ahalimiz teşebbüslerini epeyce ileri götürdüğünden, maksatlarına ulaşmak için Hükümetin yardım ve önayak olmasına ihtiyaçları vardı. Fakat bulamıyordu. Meşrutiyetin ilanı ve yürürlüğe girmesi üzerine, ilmî gelişmelerden istifade edilmek üzere, geçen sene meclisimizden talep ettiğimiz ve kabul edilerek gönderilen 40 bin kuruş tahsisatla Isparta'da bir de gül ve emsali ziraat mektebi açılmış ve fen memurları ve muallim gönderilmişti. Bu sayede memleketimizin müteşebbisleri ve tüccarları, gül ve dut yetiştiriciliğine devam ederek bu sene, hamdolsun, civarımızda bulunan Burdur kasabasıyla beraber, 90 bin miskal kadar gül yağı istihsal edilmişti.

Ancak, bu yağları almakta bulunan İmsi kumpanyasıyla Holştayn denilen diğer kumpanya adamları, beher miskali 16 dereceden 22'ye kadar olan yağlarımızın beher derecesini 50 paradan fazlasına almaktan çekindikleri halde, geçen sene buradan dönüşü müteakip kurulan Isparta Gül Yağı Komisyonu tarafından Bulgaristan'a gönderilip, kazanlık yağlarının müşterileriyle muamele yapmak isteyen vekil Hasan Efendi, kazanlıkta derecesini 90 paraya alacak başka kumpanya bulunmuş idi. Bu defa, Bulgaristan tarafından bizim gül yağlarımızdan beher kiloda 200 frank kadar gümrük resmi alınacağını vekil Hasan Efendi anladığından ve şimdiye ka-

dar Bulgaristan hükümetinden Osmanlı Devletine getirilen gül yağlarından Osmanlı gümrüklerince hiçbir şekilde resim alınmadığı da tahkik edilerek haber alınmıştı. Bunun üzerine Bulgar Hükümeti ile imzalanmış bulunan ticaret muahedesinin, Osmanlı gül yağlarından, bundan böyle bütün ticari mallar hakkında mütekabiliyet esasına göre uygulanacak gümrük resminin Osmanlı Devleti'nde teşebbüs edilen bu ziraat ve sanatın çoğalması ve gelişmesine mani olmayacak derecede mutedil bir tarifeye bağlanması yönünde, söz konusu komisyon başkanlığından bir hafta önce aldığım 10 Kanunuevvel 1326 (23 aralık 1910) tarihli mektup eklenerek takdim kılınmıştır. Ayrıca bu mektubun Maliye Nezaretine gönderilerek gerekenin nazar-ı dikkate alınması talep olunur. 19 Kanunuevvel 1326 (1 Ocak 1911)

Isparta Mebusu Süleyman Sami

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 5

Hamidâbat Sancağı merkezi olan Isparta kazasında, on beş sene evvel kurulmasına teşebbüs olunan gül yağı sanat ve ticaretinin gelişmesini temin etmek üzere, büyük gayret ve mesai harcanmasıyla daha fazlası için âcizane teklifim üzerine, meclisimizden tahsis edilen 40 bin kuruş karşılıkla, Orman ve Ziraat Nezareti'nce bir de gül ve dut ziraatı mektebi açılarak fidan yetiştirilmekte ve üretimin fenni olarak yapılmasından fayda görülmektedir. Bundan dolayı bu sene de pek çok gül dikilmekteyse de bu teşebbüsün bütün Anadolu'da yayılması ve kabullenilmesi ve bu ziraatın geleceğinin teminat altına alınması hususunda Orman ve Ziraat Nezareti'nce istihdam olunan, gül memuru Kazanlıklı Rıfat Efendi'den alınan bir rapor eklenerek takdim kılındı. Mezkûr raporda gösterilen şeylerden gümrük meselesi 19 Kanunuevvel 1326 (1 Ocak 1911) tarihli takririmle arz ve talep olunmuştu.

Takririm hususunda gereğinin yapılması, Maliye Nezaretine bildirilerek Isparta ve Burdur'a ait diğer konuların da Nezaret heyetince nazarı dikkate alınması lazımdır. Ekteki raporla bu takririn de Orman ve Ziraat Nezaretine gönderilmesi talep ve teklif olunur. 11 Kanunusani 1326 (24 Ocak 1911)

Isparta Mebusu

Süleyman Sami

Bu takrirler üzerine, 22 Kanunuevvel 1326 (4 Ocak 1911) tarihli derkenarlarla Maliye Nezareti bundan sonra Osmanlı gümrüklerinde Bulgaristan gül yağlarından %11 gümrük resmi alınacağı yönünde, Osmanlı gül yağlarının da Bulgaristan gümrüklerinde "en fazla müsaadeye mazhar olan millet" esasına dayalı bir resim ödeyeceklerini beyan etmişti. Ziraat ve Orman Nezareti de gül yağının takdiri için yeni usullere göre üretilmiş

imbiklerden, gelecek sene imal ettirilmesine kesin olarak karar verilmiş oluğunu da beyan ve tebliğ etmişlerdir. Bu sıralarda sıhhi ahvale dayalı ihtiyaçlardan, Isparta'ya bağlı Büyük ve Küçük Hacılar ve Ali köylerinin sularına dair meydana gelen bir müracaat ve genel istek üzerine bazı muhterem arkadaşlarımla birlikte, kelimesi kelimesine aşağıya yazdığım müşterek takrir takdim edildi.

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 2

Konya vilayeti dâhilinde bulunan Hamidâbad Sancağı'nın idarî merkezi olan Isparta kazasına bağlı Büyük ve Küçük Hacılar ve Ali köylerinin içecek ve hayvanlarını sulayacak suları olmadığından şimdiye kadar ihtiyaçlarını gidermek için, esasen toplayıp biriktirdikleri suları kullanıyorlar, bu da ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir hale gelmişti. Buna karşı, bazı teşebbüslerini de istek mertebesine getiremediklerinden bahisle, Hükümetçe istikballerinin ve ihtiyaçlarının giderilmesi yönündeki isteklerine dair adı geçen köylerin ihtiyar heyetleri taraflarından gönderilen 27 Teşrinisani 1326 (10 Aralık 1910) tarihli dilekçeleri eklenerek takdim edildi. Adı geçen köylerde, 352 hanede, erkek ve kadın bin beş yüz yirmi beş nüfus ve dört yüz deve ve beş yüz sığır ve öküz ve on bin davar ve keçi ve koyun bulunur.

Oldukça büyük köylerden meydana gelen ve başlıca geçim kaynakları, eskiden aşiretler benzeri göçebe halinde devecilik ve davarcılık ve kiracılık suretinde pek sade ve sınırlıydı. Büyük çoğunluğu içecek sularını tulumlarla taşıyarak getirdikleri halde, işlerinde meydana gelen değişiklik, şimendifer ve şoseler sayesinde, nakliyat usullerinin değişmesi yüzünden kendileri de geçim tarzlarını değiştirmeye başladılar. Köylerinde mütemadiyen ikamet etmeye ve ziraatla meşgul olmaya mecbur olmaya başladılar. Bundan dolayı köylerinde esasen akarsu ve kuyu suyu bulunabilmek imkânı olmaması hasebiyle yağmur sularının ve Minasun köyünden haftada bir iki gün kullanabilecekleri çay suyundan doldurabildikleri külçelerini durgun ve kokuşmuş suları çaresiz içiyorlardı. Her sene kendileri ve hayvanları hastalanmaktan geri kalmıyor, temizlik imkânından da mahrum kalıyorlardı.

Hatta bir iki defa yangın meydana geldiğinde hiçbir türlü söndürme çaresi bulunamadığı için daima tehlikeye ve felakete maruz kalabilecek bir haldedirler. Bunun için, bir zaman, olanca paralarını ve emeklerini sarf ile Koz Ağacı denilen yaylalarındaki akarsulardan köylerinin ihtiyaçlarına kâfi olabilecek derecede birer, ikişer çeşmelik beşer onar masurasını bir tünel açıp getirmek üzere iki taraflı hafriyata başlamışlarsa da o zamanlarda yeteri kadar para ve fen memurları bulamadıklarından, başladıkları işi başa

çıkaramayarak bazı cihetlerin göçmesinden de telefat meydana gelmişti. Bunun üzerine bu işten sarfı nazar etmişler ve Minasun köyünden getirilecek suyun akış kuvvetiyle, sürekli akmasına çalışmışlar, fakat bunda da başarılı olamamışlardır.

İçinde bulundukları bu zaruret ve yokluk hallerine Meşrutiyetin ilanından evvel bir çare bulunmak üzere defalarca mahalli idarelere müracaatları meydana geldiğinde, Nafia mühendislerine keşfettirilerek, 500 lira kadar bir masrafla yukarıda bahsettiğimiz yayladan lüzumu kadar suyun demir borularla adı geçen köylere getirilebileceği beyan olunmuşsa da karşılığında para bulunamadığından o teşebbüs de akim kalmıştır.

Şu halde, Nafia Nezaretince keşifleri yapılarak bir müteahhit vasıtasıyla veya emaneten yaptırılır da istenilen su akıtılırsa üç köy halkının ve hayvanlarının sıhhatleri, nüfuslarının artması ve hayvancılık ve ziraatları sebebiyle ve yakın gelecekte harcanan paranın birkaç misli sürekli gelir elde edilecektir. Nafia Nezareti'nce bu hususun şimdiden nazarı dikkate alınması, bu takrir ve eklerinin oraya havale edilerek gönderilmesi talep ve teklif olunur. 27 Kanunuevvel 1326 (9 Ocak 1911)

Isparta	Konya	Konya'dan	Niğde	Niğde	Isparta
Mebusu	Mebuslarından	Zeynelabidin	Mebusu	Yorgaki	Eşref
Süleyman Sami	Akşehirli		Muhiddin		
	Mustafa				

Memleketimizin mühim ve acil ihtiyaçlarının, bir an evvel karşılanması ve diğer hususlar için her türlü teşebbüste bulunmuşsam da bunlardan da yalnız bir mühim takririn harfiyen aşağıya yazarak beyannameme son vermek istiyorum.

Osmanlı Mebuslar Meclisi Reisliğine Numara: 6

Geçen sene buradan döndüğümde seçim çevrem olan Isparta Sancağı merkez ve bağlı yerlere yaptığım geziler esnasında görülen dikkate şayan ahval arasında Nafia Nezaretini ilgilendirenler aşağıdaki şekilde arz olunur:

Birinci olarak, yazın çokça yağmur yağdığı zamanlarda ve kışın daimî surette, Isparta kasabasının ortasından akarak geçmekte olan seller ve şehir suyu, arada sırada taştıkça, şehrin hane ve bağ ve bahçelerini tahrip ediyordu. İnsanlardan ve hayvanlardan tesadüf ettiklerini itlaf eyleyerek bu korkunç halin neticesinde memleket sakinleri dayanamadıklarından, Gülhâne Hattı Hümayunu'yla Tanzimat-ı Hayriye'nin ilanını müteakip, işçiliği halkın mecburî mükellefiyetiyle, parasız yapılmak kaydıyla ve yalnız gerekli araç gereçlere harcanmak üzere İstanbul'dan 100 bin kuruş kadar tahsisat

ayrıldı. Bu para dışında mahallî yönetimden gerekli mallar ve gereçler de kullanıldı. Ayrıca Bina Emini adı verilen bir memur gönderilmiş ve mecranın iki tarafına setler, duvarlar yapılması kararlaştırılarak memleket sakinleri bedenen ve parasız olarak münavebeli olarak çalıştırılıp bazı ihtiyaçları emniyet levazımından ve tahsisatından ve mal sandığından karşılanmak suretiyle şehir dışına kadar 2-3 metre yüksekliğinde kargîr binalar yaptırılmıştı.

Ancak o zamanlarda selin hâsıl olduğu dağlarla derelerdeki pir-nâl ve çalı ve hatta bazıları halen mevcut çam ağaçlarıyla geven tabir edilen bitkiler, kumları ve toprakları tuttuğu ve bu sayede selin derin mecrâsı, şehrin hanelerinden çok aşağı ve engin olduğu için uzun zamandır zarar vermediği halde otuz kırk seneden beri bir taraftan bazı kimselerin bozdur, boştur diyerek ziraat yapmaya başladıkları yerlere, tapu dairesinin tasarruf senedi vermesinden ve diğer taraftan da orman idaresinin kitre istihsaliyle seyyar aşiretlere ruhsat vermesinden dolayı pir-nâl ve çalılar ve sair ağaçlar sökülüp tarla açılmış ve ziraat yapılmaya başlanmıştır. Geven otlarının da kitre istihsali için verimli olanlarının kazılarak, köklerinden kesilmesi sebebiyle, dağlarda ve derelerde ne kadar kabartılmış kum, toprak, taş ve çakıl var ise yağmur yağdığı zaman sele karışıp şehre gelmişti. Böylece, bu mil mecrayı doldura doldura, çayı memleketin hanelerinden yüksek bir hale getirmiştir ki, yakın zamanlarda böyle bir sel tekrardan Isparta mahallelerinin bir kısmını basıp haneleri harap ve fazlaca toz ve toprak kaplamıştı. Hatta insan, hayvan ve hayvanlarının telef olmasıyla, milyonlara varan telefat ve hasara neden olmuştu.

30 bini aşkın ahali, her sene beden gücü ve mali yükümlülüklerinden bir kısmını ve belediyece idare edilen maktu' memleket suyu bedelini, bu afatın tesirlerinin giderilmesi için harcayarak bîtap bir hale gelip, hiçbir vakit bu yöndeki tehlikeleri tamamıyla ortadan kaldırabilecek bir neticeye ulaşamamıştı. On sene kadar evvel nakit yol bedelleri vergilerinin geri kalanlarından, 100 küsur bin kuruş daha havale verildiyse de, tahsilatın yapılamaması ve daha tehlike ortadan kaldırılamadan yol nakit bedelleri mükellefiyetinin affedilmiş olması sebebiyle, sele karşı yapılan çalışmalar bugün için baki kalmıştır.

İkinci olarak, Yalvaç kazasının Hisarardı köyünden gelen bu türlü selin bu köyle Yalvaç kasabası bağ ve bahçelerini ve en sonunda, kasabanın tabakhanesiyle bir iki mahallesini tehdit altında bulunduruyordu. Bu durum, geçen sene nazar-ı dikkate alınarak Nafia Nezareti'nce 70 bin kuruş tahsisat ayrılarak bu köyde setler yaptırılmıştı. Buna 45 bin kuruş kadar harcanıp, iş bitirilerek yirmi beş bin kuruş da tasarruf edilmiş ise de güya

ilk keşifnamede Yalvaç kasabasının tabakhane mahalleri açıkça bildirilmediğinden, geri kalan meblağ Antalya'nın Elmalı kazasındaki bu nevi işlere harcanmasına karar verilmişti. Aslında bu yönde duvar ve setleri yapılmazsa esasen bir köyün tehlikesinin giderilmesine sarf edilen 45 bin kuruşun, 3 bin haneli Yalvaç kasabasına hiç faydası olmayacağı ve kasabanın yine bir tehlike içinde kalacağı anlaşılmıştır.

Üçüncü olarak, Karaağaç kazasının Çarıksaray yönünden gelen sel, arada sırada şehri basmakta olduğundan 15-20 sene evvel mecranın iki tarafına söğüt ağacı dikilmesiyle ağaçların aralarına setler yapılarak yıkımın meydana geldiği mahaller kapatılmıştı. Şimdi ağaçlar büyümüş ve meydana gelecek tehlikelere bir dereceye kadar çare teşkil eylemişti. Ancak, setlerin fenne uygun yapılamaması ve hiç yapılmayan yerlerin açık kalması yüzünden bugün yıkımın ve tehlikenin mevcut olduğu görülmüştür.

İşte bu üç mevkideki mühim tehlikeli mahallere bir fen heyeti gönderilir de gerekli keşifler icra ettirilirse, fennen yapılacak tedbirlerle üç büyük kasabanın sürekli tehlike ve sel korkusuna nihayet verileceğinden gerekenlerin yapılması hususunda bu takririn ilgili Nezarete gönderilmesi talep ve teklif olunur. 11 Kanunusani 1326 (24 Ocak 1911)

Isparta Mebusu
Süleyman Sami

Sureti yukarıda yazılı 8 numaralı, Antalya Limanı yoluyla, Hacılar'lıların sularına dair olan 2 numaralı takrir Nafia Nezaretince nazar-ı dikkate alınarak 2362 ve 2363 numaralarla müzakere edilerek Meclis'e havale olunduğu gibi, çaylar hakkındaki 6 numaralı takrir de Konya'da fevkalade komiserlikle bulunan mühendis Nadir Bey'e 22 Mart 1327 (4 Nisan 1911) tarihinde 839 genel ve 288 özel numaralarında yazılan tahriratla bildirilmişti. Bunun üzerine, Nadir Bey, o sırada Eğirdir Gölü'nün temizlenmesi işini görmek üzere sancağımıza gelmekte bulunan mühendis Sami Bey'e bu işleri havale etti. Sami Bey de gerekli keşifleri icra ederek, Gölcük deresi ıslahatıyla beraber 355 bin kuruş masrafla istenilen işlerin ancak yapılabileceğini bildirmişti. Verdiğim 23 Haziran 1327 (6 Temmuz 1911) tarihli ariza ile vilayete gönderdiğim ve bildirdiğim havalenamelerle yapılması gerekenleri resmen mutasarrıflık makamına bildirdim. Ancak bu sene bütçelerinin müzakereleri esnasında, daha sonra yapılacak işlerin karara bağlanması tabii olduğu halde görüşmeler tamamlanamadan, bütçeler müzakereye konulmaksızın 5 Kanunusani 1327'de (18 Ocak 1912) meclisimiz feshedilmiştir.

Mebusluğumuzun ilk senesi ve daha sonraları teşebbüs ve takip olunan şeylerden birisi, kaldırılan Ağros Nahiyesi müderrisliğinin iade edi-

lerek yeniden teşkil olunmasıdır. Dahiliye Nezareti'nce havalesi tertip ve yola çıkarıldığı gibi maaş ve masrafları memleketin ilk öğretimi mahalli tahsislerden verile gelmekte olan, merkez kız rüştiyesi ile iptidâî Darülmuallimlerinin maaş ve masraflarının Maarif Nezareti bütçesine dahil edilerek, mal sandığınca ödenmesine ve mekteb-i idâdimiz inşaat masrafının noksanı bulunan 250 bin kuruşun geçen sene bütçesinde mecliste kabul ve tasdikini müteakip havalesi istenmiştir.

Sancağımızın çok zamandan beri gelişmesine çalıştığım iptidâî tahsilinin ve diğer tahsillerden lüzumunu şiddetle istediğim beş mektep ve rüştiyenin her biri, Keçiborlu, Ağros, Barla, Afşar ve Hoyran nahiyelerinde olmak üzere inşa ettirmekti. Pavlu nahiyesinde de muntazam bir iptidaî vücuda getirilmek ve nahiye merkezi olan Pavlu ve Barla'dan Eğirdir kazasına hayvanıyla bile gidilip gelinmek müşkül olan yolsuzluğa son verilip buralardan kaza merkezine birer yol yaptırmak arzularımdandı. Isparta'da bulunan Sancak Gurebâ Hastanesi'nin merkezle bağlı yerler belediye dairelerinden tertip edilen masrafları karşılığı kâfi miktarda ve istenilen derecede olamadığından on beş sene kadar evvel Konya vilayeti namına frengi illetinin tedavisiyle yayılmasının önlenmesi için vilayetin orta merkez noktası demek olan, Isparta'da tesis ve açılışına Şûrâ-yı Devlet kararıyla irade gönderilen Frengi Hastanesine dönüştürülmesiyle bütün ödenekleri Dahiliye bütçesine katılmak ve sancak içerisinde bir takım vakıf müessesesi binalarından gelirleri olmayan ve zaman aşımıyla haraplaşan camiler ve mescidler ve benzerleri hayrâtın tamirlerine, Evkaf Nezareti bütçesinden karşılık ve tahsisat istemek ve Uluborlu Kazası yangınzedelerinin devletçe kararlaştırılmış tertibât ve bütün yardımlarından rahat ettirilmeleri çaresine bakılmak düşünülmüş ve bu seneye ait programım icaplarından idi. Yukarıda değinildiği gibi, fesih meselesi bittabi bunlara meydan ve imkân bırakmamıştır.

İşte üç buçuk seneden beri deruhte ettiğim mebusluğumuzu gücüm yettiği kadar bu yolda ifa edebilip müddetin sona ermesi üzerine şu hesabı veriyorum. Yeniden icra edilecek ikinci seçim devresinde benim adaylığımı dahi mütalaaya alacak olursanız, bu âcizane beyannamemin baş tarafında harfiyen yazdığım eski ilannâmedeki sözlerden başka bir şey diyemeyeceğim. Belki o zaman düşündüğüm müşkülatı üç buçuk senelik toplantı devrelerinde bilfiil daha ziyade anlamış olduğumdan, bu defa seçeceğiniz sancağımız mebuslarını bizim gibi güç okur yazar ağalarımızdan beylerimizden değil, yüksek mektep ve medreselerde bir çok bilgileri görerek, dinî, siyasî, iktisadî konulara vakıf ehil ve senelerce tecrübe sahibi, kâmil birini peyda edip vicdanen dahi hiçbir emel ve şahsi ihtirasa tenezzül etme-

yerek amiller ve diğer tesirler ve gafletlerden çekinmiş ve çekinecek tecrübeli zevattan seçmenizi âcizane rica ve tavsiye eyleyeceğim ve eyliyorum.

Allah zülcelâl hazretleri cümlemizi ömrümüzün sonuna kadar her işimizde başarılı kılsın âmin. 12 Safer 1330 ve 19 Kânunusani 1327 (1 Şubat 1912)

Isparta Mebus-ı Sabıkı
Böcüzâde Süleyman Sami

Sonuç

Bazı Osmanlı Mebuslarının da seçmenleri için bu tür seçim beyannameleri hazırlayıp bastırdıkları veya gazetelerde yayımladıkları görülebiliyordu[18]. Daha fazlası için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır. Ancak, yukarıda eserleri hakkında bilgi verdiğimiz Böcüzâde Süleyman Sami, çok yazan ve dönemine göre Isparta şartlarında iyi tahsil görmüş aydın bir kişi olarak seçmenlerine elimizdeki bu beyannameyi yazarak bu günkü anlamda icraatını anlatmaya çalışmış, buna dayanarak tekrar oy isteme cesaretini kendinde bulmuştur.

Hazırladığı beyannameye dikkat edilirse, Böcüzâde Süleyman Sami, döneminin siyasi kavgalarından ve tartışmalardan uzak, seçmenleri ve seçim çevresi için neler yaptığını, bunun mücadelesini nasıl verdiğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Isparta'da belediye başkanlığı görevini de yürütmüş olan bir kimse olarak Böcüzâde Süleyman Sami, halkın ve şehrin sorunlarını meclis gündemine taşıması bakımından da faydalı girişimleri olmuştur.

Örneğin Isparta'ya demiryolunun getirilmesi projesi ancak Cumhuriyet dönemine nasip olmuştur. Dereboğazı'ndan Antalya'ya açılmasını düşündüğü karayolu 1990'larda açılabilmiş, Isparta üzerinden Antalya'ya geçirilmesini düşündüğü demiryolu projesi ise hala gündemde tazeliğini korumaktadır. Antalya limanının açılması için yaptığı girişimler ve bu gün bu limanın faaliyette bulunması ileri görüşlülüğünün göstergesidir.

Ancak İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olmaması siyasi hayatının o dönemde sona ermesine sebep olmuş, bir daha mebus seçilememiş ama Cumhuriyet döneminde yazdığı köşe yazılarıyla memleket meseleleriyle ilgilenmeye devam etmiştir.

---

[18] Örneğin, Tireli Halil Akif Bey'in Ahenk Gazetesinde yayımlanan seçim beyannamesi ve ayrıntıları için bkz., Mehmet Başaran, "Tire'de 1908 ve 1912 Seçimleri ve Bir Propaganda Metni", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Temmuz 1997, Sayı: 43, s. 38-43.